

5. Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie Noul Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului / O. Ducrot, J.M. Schaeffer. – București: Editura Babel, 1996. – 565 p.
6. Guțu-Romalo Valeria Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări / V. Guțu-Romalo. – București: EDP, 1973. – 211 p.
7. Iordan Iorgu, Robu Vladimir Limba română contemporană / I. Iordan, Vl. Robu. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978. – 686 p.
8. Irimia Dumitru Gramatica limbii române / D. Irimia. – Iași: Polirom, 1997. – 640 p.
9. Tikin Heiman Gramatica română. Etimologia și sintaxa / H. Tikin. – București: Editura Tempo, 1945. – 276 p.

УДК 81'373.612:811.11

Дмитрасевич Р.Я. (Львів)

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПОЛЯЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ (на матеріалі англійської мови)

Проаналізовано принципи побудови термінологічного поля юридичної психології. Визначено головні архілексеми, навколо яких формується польова структура.

Ключові слова: термін, термінологія, термінологічне поле, юридична психологія, сема, архісема.

Проанализированы принципы построения терминологического поля юридической психологии. Определены главные архисемы, вокруг которых формируется полевая структура.

Ключевые слова: термин, терминология, терминологическое поле, юридическая психология, сема, архисема.

The article describes the principles of forming of terminological field of legal psychology. Main lexemes as centres for field structure forming are defined.

Key words: term, terminology, terminological field, legal psychology, lexeme.

Терміни юридичної психології – це одиниці номінації спеціальних понять юридичної та психологічної галузей, і як елементи терміносистеми вони є об'єктом термінознавства. Нерозривна єдність терміна та позначуваного ним поняття створює базу для наукового термінотворення, а розуміння цього дозволяє розглядати термін «як значущу одиницю, яка відображає навколишній світ й одночасно є результатом та інструментом пізнавальної діяльності людини» [14, с. 7]. Між структурою системи понять певної галузі та лінгвістичною структурою терміносистеми існує тісний зв'язок.

Системний підхід до визначення різноманітних зв'язків термінів та зведення їх в єдину систему простежується в сучасних термінознавчих працях (напр. 9), яка характеризує шляхи формування та функціонування термінології інженерної психології в німецькій мові. Принципи системності, єдності форми та змісту, єдності свідомості й діяльності, принцип каузальності визначальними в дослідженні галузевої термінології [напр. 10].

Принцип системності передбачає комплексний розгляд явища, що розглядається, в його зв'язку з пізнавальною та практичною діяльністю людини. Системність термінології юридичної психології визначається з урахуванням відношень і організацій понять цієї галузі. Під термінологією юридичної психології розуміємо систему термінів, які відображають сукупність понять, якими послуговуються кримінальна психологія, судова психологія, пенітенціарна психологія та правова психологія.

Аналізуючи термінологію, дослідники визначають структурні, словотвірні та семантичні характеристики термінів цієї сфери.

Вивченням семантичної структури, різних аспектів терміносистем займалися В. Виноградов, Д. Лотте, О. Реформатський, Ю. Апресян, С. Ульманн, О. Есперсен, Л. Ельмслев, Ж. Вандрієс, Б. Потье та інші. О. Потебня акцентував особливу увагу на пошуках семантичних закономірностей і причин еволюції слів, оскільки «в історії мови особливої уваги заслуговує дослідження не звукової зовнішності слів, яке... має лише службове призначення, а мисленнєвого змісту слів..., який створюється та відтворюється разом із звуковою зовнішністю слів» [16, с. 1].

Особливий інтерес викликають структурні та словотвірні особливості термінів. Так, структурно-компонентну організацію терміносполучень у термінознавстві досліджували В. Балог, М. Бондарчук, Д. Шапран, О. Чумак та ін. Дослідженням дериваційних процесів присвячено ряд праць Г. Винокура, В. Лейчика, О. Сербенської та ін.

Словотвірний аналіз – комплексна методика встановлення механізму творення слова та його місця у словотвірній підсистемі мови; передбачає вияв зв'язку похідності, тобто твірної основи, словотворчого форманта, словотвірного значення, способу словотвору та словотвірного типу. Процедурами словотвірного аналізу такі:

- 1) встановлення твірної основи похідного слова в його початковій формі;

- 2) визначення словотворчого форманта;
- 3) тлумачення конкретного чи абстрактного словотвірного значення;
- 4) установлення способу словотворення;
- 5) формулювання словотвірного типу [15, с.566].

Термінологічне словотворення має свої характерні особливості, проте здебільшого для «словотворчої архітекτονіки термінологічних одиниць характерні в цілому ті ж самі принципи, що й для загальноживаних одиниць» [6, с. 13]. Аналіз утворення англійських термінів юридичної психології показав, що процес словотворення відбувається за тими самими словотвірними і синтаксичними моделями, з використанням тих самих словотвірних засобів, що й утворення загальноживаних лексичних одиниць.

Серед структурних типів термінів виділяють терміни-кореневі слова, похідну лексику, терміни-складні слова, терміни-словосполучення, терміни-аббревіатури, символи (знаки), буквені умовні позначення, номенклатуру [6]. Серед термінів-кореневих слів виділяється непохідна лексика та запозичена непохідна лексика, серед похідної лексики виокремлюються терміни, утворені за допомогою суфіксації, та терміни, утворені за допомогою префіксації [6, с. 9]. За І. Б. Штерном, *деривація* є відношенням похідності між мовними об'єктами, процес перетворення базового мовного об'єкта у похідний від нього мовний об'єкт, при цьому внутрішня структура похідного об'єкта мотивується структурою базового. Поряд із загальновідомою категорією словотворчої деривації в сучасній лінгвістиці розрізняють також ще два типи деривації – синтаксичну та лексико-семантичну деривацію [23, с. 83]. *Дериватив* у свою чергу визначається як словотворчий елемент, що додається до базового мовного об'єкта, унаслідок чого виникає дериват [23].

Серед *термінів-словосполучень* розрізняють розкладні, що поділяються на вільні та невільні словосполучення, та нерозкладні [4, с. 37]. Аналіз структурних характеристик терміна свідчить про тенденцію до розвитку утворень з двома та більшою кількістю основ, подальшого зростання словосполучень, аббревіації. Властивістю структури терміна в сучасну добу вважають наявність поряд з однокомпонентними також дво-, три- і багатокомпонентних одиниць [7; 8].

Семантична структура є головним компонентом мовних одиниць, оскільки мовна семантика домінує над формою й «на основі семантичної моделі набагато легше пояснювати використання мови» [21, с. 81].

Одним із засобів представлення семантичних зв'язків у межах терміносистеми, зокрема синонімії, антонімії, полісемії та омонімії, а також гіперо-гіпонімічних відношень є термінополе. Взятши за основу визначення лексичного поля [23, с. 210], визначаємо термінологічне поле як сукупність термінів, зв'язаних спільним змістом – спільними семантичними властивостями, причетністю до однієї й тієї самої ситуації, галузі тощо.

Для визначення складників поля застосовується поняття *семантичних компонентів*. Метод *компонентного аналізу* ґрунтується на таких основних засадах:

- 1) значення слова можна розкласти на семантичні складники;
- 2) той самий складник може входити до значення різних слів [2, с. 3 – 7].

Принципи наповнення та структуризації термінологічного поля в мові є об'єктом низки досліджень [19; 20; 22].

Перший крок в аналізі – визначення архілексеми, навколо якої формується польова структура. Узагальнене значення базової одиниці відповідає всьому змісту термінологічного поля. У нашому випадку це дві архілексеми – *psychology* та *legal psychology*.

Наступним кроком є здійснення наповнення обраного термінологічного поля конкретними елементами мови з опорою на формальні показники семантичної близькості одиниць (наявність спільної семи у їхній семантичній структурі, що виокремлюється шляхом семного аналізу) та з урахуванням екстралінгвістичних факторів (системних зв'язків, що існують у позамовній реальності) [19, с.26].

На основі наявності / відсутності сем одиниці поєднуються в елементи / складники поля, визначаються відмінності між елементами, їх розташування та відношення до того чи іншого субполя [1, с.77], оскільки «наявність спільних сем, їх повторюваність у семемах різних слів і робить відповідні слова парадигматично співвіднесеними за смыслом» [18, с. 130].

Серед сем виділяється загальна, спільна для всіх лексем поля, на основі наявності / відсутності якої у структурі значення елементи відносяться до термінологічного поля. У сучасній лінгвістиці існують різні терміни на позначення диференціальної семи:

- семантична сема – «загальний елемент значення, властивий словам відповідних рядів» [22, с. 107];
- архісема [3, с.96]
- гіперсема – «спільний семантичний компонент, категоріальна ознака» [13, с. 40].

Для визначення архісем (архілексем) та диференційних сем проаналізуємо визначення відповідних понять.

Почнемо з розгляду дефініцій *psychology* та *legal psychology*:

Psychology – *the science dealing with the mind and mental processes, especially in relation to human and animal behavior* [25, с. 1865].

Legal psychology. Any research that combines psychological principles with legal applications or contexts could be considered legal psychology (although research involving clinical psychology, e.g., mental illness, competency, insanity defense, offender profiling, etc., is typically categorized as forensic psychology. The term "legal psychology" has only recently come into usage, primarily as a way to differentiate the experimental focus of legal psychology from the clinically-oriented forensic psychology [http://en.wikipedia.org/wiki/Legal_psychology].

Legal psychology – *science that combines psychological principles with legal applications* [28, с. 477].

Отже, центральними семами є *psychological* та *legal, mind, mental processes*. Проаналізуємо словникове значення базових сем:

Legal:

1. if something is legal, you are allowed to do it or have to do it by law;
2. [only before noun] concerned with or relating to the law;
3. the use of the legal system to settle an argument, put right an unfair situation etc. [<http://www.ldoceonline.com/dictionary/legal>].

Psychological:

- 1 relating to the way that your mind works and the way that this affects your behaviour;
 - 2 relating to what is in someone's mind rather than what is real: [<http://www.ldoceonline.com/dictionary/psychological>].
- Диференційними семами є *behaviour, law, mind*.
Ці центральні та диференційні семи наявні в дефініціях таких розділів психології, як **forensic psychology, criminal psychology, law and psychology, correctional psychology** :
forensic psychology: dealing with the legal aspects of behavior and mental disorders;
criminal psychology: the study of the mental processes, motivational patterns, and behavior of criminals [27, с. 43].

criminal psychology: the study of the mentality, motivation, and social behavior of criminals [<http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/criminal+psychology>]

Law and Psychology. The field of psychology and law involves the application of scientific and professional aspects of psychology to questions and issues relating to law and the legal system.

Correctional psychology is an area of psychology that focuses on applying psychology to a correctional setting. [http://en.wikipedia.org/wiki/Correctional_psychology]. That aspect of forensic psychology which is concerned with the diagnosis and classification of offenders, the treatment of correctional populations, and the rehabilitation of inmates and other law violators [http://en.termwiki.com/EN:correctional_psychology].

Структурною моделлю семантики слів і лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) слів вважається словникова дефініція, яка тією чи іншою мірою членує значення на більш прості компоненти, семантичні складові (семи). Ресстрація певної лексеми у складі досліджуваного угруповання відбувається на підставі того, що в її семантичній структурі є сема, спільна для всіх її конститuentів [26, с. 138].

Загальними принципами моделювання термінологічного поля такі:

- у термінологічне поле об'єднуються слова та ЛСВ слів на основі спільної, інтегральної семи [19, с. 27];
- інтегральна й диференційні семи виявляються шляхом аналізу словникового тлумачення слів як суми семантичних компонентів [19, с. 27];
- межі поля визначаються самим дослідником з урахуванням реального обсягу й усталеності поля у конкретній мові на певному етапі її розвитку [19, с. 27];
- поле має вертикальну та горизонтальну організацію, вертикальна – це структура мікрополів, а горизонтальна – взаємовідношення між ними [17].

Між одиницями поля існує гіперо-гіпонімічний зв'язок. Лексичні одиниці об'єднані однією категоріальною семою, внаслідок чого одне поняття співвідноситься з іншим, що більш широке у семантичному плані й називає більшу кількість денотатів. Поняття, яке знаходиться вище за рангом у системі польової ієрархії юридичної психології, вважається гіперонімом, поняття ж йому підлегле й більш вузьке у семантичному плані – гіпонім [24].

Так, гіперонім *crime reconstruction* включає такі гіпоніми, як *commission of a crime, statements of witness, the confession of the suspect*.

Гіпонімія, на думку Дж. Лайонза, є «фундаментальними парадигматичними смисловими відношеннями, за допомогою яких сконструйований словниковий склад мови» [11, с. 78]. Асиметрія гіперо-гіпонімічних відношень закладена у самій структурі гіпонімії (підпорядкованість) та гіперонімії (панування) [5]. Ті семи, які є реальними у семантичній структурі гіпонімів, потенційно містяться у семантичній структурі гіпероніма.

Усі викладені положення складають основу розробки методики аналізу семантичних та структурних особливостей англійських термінів юридичної психології. При аналізі були використані такі методи аналізу: описовий метод (для опису лексичних одиниць термінологічної підсистеми юридичної психології), структурний метод (для виявлення словотвірних моделей, за якими утворюються терміни юридичної психології), метод семантичного аналізу (для визначення основних лексико-семантичних груп, що функціонують у межах цієї термінологічної підсистеми), метод ономазіологічного структурування (для виявлення ономазіологічної структури термінологічних мікрополів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Быконя В. В. Структура семантического поля «ум» в селькупском языке / В. В. Быконя, Е. А. Монастырская // Вестник ТГПУ. Серия: Гуманитарные науки (Филология). – Томск : ТГПУ, 2007. – Вып. 4 (67). – С. 76–81.
2. Васильев Л. М. Достоинства и недостатки компонентного анализа в семантических исследованиях / Л. М. Васильев. // Исследования по семантике : межвуз. сб. – Уфа : изд-во Башкирского ун-та 1984. – С. 3–7.
3. Гак В.Г. К проблеме гносеологических аспектов семантики слова / В.Г. Гак // Научная конференция. Вопросы описания лексико-семантической системы языка : Тезисы докладов. Часть 1. – М., 1971. – С. 95-98.
4. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 244 с.
5. Денисова С. П. Типология категорий лексичної семантики / С. П. Денисова. – К. : Вид-во КДЛУ, 1996. – 294 с.

6. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 216 с.
7. Квитко И. С. Термин в научном документе / И. С. Квитко. – Львов : Вища школа; 1976. – 127 с.
8. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения : учеб. пособ. / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
9. Клестер А. М. Пути формирования и функционирование терминологии инженерной психологии в немецком языке : автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / А. М. Клестер ; Омский гос. техн. ун-т. – Омск, 2006. – 23 с.
10. Куделько З. Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Куделько З. Б. – Чернівці, 2003. – 243 с.
11. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика : Введение / Лайонз Дж.. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 400с.
12. Медникова Э. М. Значение слова и методы его описания / Э. М. Медникова Значение слова и методы его описания. – М. : Высшая школа, 1974. – 70 с.
13. Никитин М. В. Лексическое значение в слове и словосочетании : спецкурс по общей и английской лексикологии / М. В. Никитин. – Владимир, 1974. – 222 с.
14. Олещенко Ю. Р. Російська термінологія матеріалознавства: когнітивний та системно-функціональний аспекти вивчення : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Ю. Р. Олещенко. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
15. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
16. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики. – М. : Высшая школа, 1968. – 201 с.
17. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : ИПЦ Воронеж. гос. ун-та, 1985. – 171 с.
18. Султанова А. П. Системность лексики на примере лексико-семантической группы глаголов разрушения в русском языке / А. П. Султанова // Вестник СамГУ. – Самара : Самар. ун-т, 2008. – № 5/2 (64). – С. 129–136.
19. Тарасова В. В. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасній англійській, німецькій, російській та українській мовах : монографія / Тарасова В. В. – К. : ТзОВ «SprintPrint», 2010. – 255 с.
20. Тарасова Е. В. Языковое поле как единица дидактической типологии / Е. В. Тарасова. – К. : УМК ВО, 1991. – 109 с.
21. Чейф У. Л. Значение и структура языка / У. Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – 432 с.
22. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
23. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний довідник / І. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 335 с.
24. Cruse A. A Glossary of Semantics and Pragmatics / Cruse A. A. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 198 p.
25. Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health. – Seventh Edition, 2005. – 2262 p.
26. Kovács F. Linguistic Structures and Linguistic Laws / Kovács F. — Budapest : Akadémiai Kiado, 1971. — 398 p.
27. Mosby's Medical Dictionary 2009. – 1998 p.
28. Oxford Dictionary of Psychology / [ed. by Andrew M. Colman]. — New York : Oxford University Press. — 896 p.

УДК: 811.24' 02'38

Загайська Г.М. (Чернівці)

ОДИ ГОРАЦІЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Проаналізовано інтерпретацію од Горація Г. Сковородою, переспіви П. Гулака-Артемівського, а також переклади І.Франка, А.Содомори та інших.

Ключові слова: Горацій, ода, інтерпретація, переспіви, естетика, поетичний образ.

Анализируются интерпретации од Горация Григория Сковороды, перепевы П.Гулака-Артемовского, а также переводы И.Франко, А.Содоморы и других.

Ключевые слова: Гораций, ода, интерпретация, перепев, эстетика, поэтический образ.

The article presents the analysis of Horace's Odes interpretations by G. Skovoroda's and adaptations of the Odes by P. Hulak-Artemovskii. Also, the Odes translations made by I. Franko and A. Sodomora are studied.

Key words: Horace, ode, adaptation, interpretation, aesthetics, poetical image.

Творчість Горація (65 – 8 рр. до н.е) – одного з найвизначніших поетів стародавнього Риму – має вагомe значення як для європейської літератури загалом, так і для української зокрема. Важливим аспектом є дослідження перекладів од Горація, здійснених українською мовою, адже інтерес до творчості поета